

Црква св. Петра у Завали *Приопћио игуман Хр. Михајловић*

У селу Завали има близу манастира Завале стара оборена црква и то на мјесту, које се иначе зове „Петковица“.

О овој црквици, описујући у „Бос. Вили“, старине манастира Завале, тек сам узгред споменуо, а сад ћу по опћој дужности о њој нешто опширније на јавност изнијети.

Највиши, како овдје реку, „дернек“ (панађур) у манастиру Завали јест на Петровдан, 29. јунија, но ова свечаност прешла је на манастир са цркве св. Петра, т. ј. пошто је она оборена, стопрв од тада је у манастиру на речени дан врло велики дернек, који би се иначе с разлогом могао назвати пазарним даном, јер је заиста велик пазар, гдје буде трговаца из ближијех вароша, а највише може се продати лијепе домаће свиле.

Кад је црква св. Петра разрушена, то се управ не може чисто знати, као што се не зна ни кад је, нити од кога подигнута.

Судећи по садашњем простору ове цркве, која је дуга са олтаром 11 мет. и 50 цм., а широка 5 мет. 20 цм. изнутра, као и по радњи, подигнута је од самијех мјешћана, и то у тешком времену. По некијем доказима, које ћу кашње споменути, још и данас њезин зид за један метар висине са сваке стране постоји, а сведена (шчемерена) осим олтара није била као што су овуда обично све остале цркве сведене каменом.

Подигнута је на мјесту много љепшем, него ли сами манастир, те је можда због тога и разрушена.

У манастиру Завали, између осталијех старијех тврђа, налазе се два фермана, први од г. 1591, други од г. 1599., који се односе на цркву св. Петра у Завали. Из њих се јасно види, да је у том времену ова црква била узгор, будући је један дио земљишта у Орахову-долу, које је сада својина манастира Завале, онда била од цркве св. Петра у Завали. Неда сепак сумњати, да је црква била у манастиру храм св. Петра, јер о томе има довољно доказа, да је од старина у манастиру била црква св. Марије (Ваведенска) а на Петковици св. Петра. Још има и један арзохал (тужба) од калуђера из Завале на великог везира из истог времена, у ком се спомињу обје цркве, т. ј. св. Марије и св. Петра, а молили су, да се опрости десетина на добра у Орахову-долу, која су припадала овијем црквама. Тада је одрезана десетина на 100 перпера, како ферман гласи, на земљиште у Орахову-долу од ове обје цркве. Има и једна свједоцба од г. 1652., која се опет односи само на цркву св. Петра, те се види, да је и у то доба била узгор, јер се нешто пред нама поправљало, ради чега је морао муфетиш доћи, да види, шта је грађено, и нашао је, да на цркви није ништа пограђивано нити је то било од потребе, него само малко на авлији, и за то је издао ову свједоцбу. Сви ови документи писани су на турском језику.

Сад ћемо окренути опет по рушевинама ове црквице. Кад иколико боље разгледамо те размислимо, нама ћемо се увјерити, да је ова црква два пута грађена и обарана. Још по неким знацима могло би се вјеровати, да је негда овдје била повелика и красна црква. Зид, коме се и сад још виде трагови, истина, зидан је лијепо и тврдо, али се види, да је зид од првобитне зграде. На самом клесаном камену нађе се, да је који окренут унутра, т. ј. Лицем од првашњег зида у садашњи зид, па шта више, налази се каменијех плоча, које су најљепше ишаране разнијем везовима, и све ове плоче окренуте су у зид тако, да им се никако вез (шаре) не може видјети. То је почем рекох, да је грађена од рушевина прве цркве, као и у тешка времена за слободу. Између осталијех ја сам такову једну плочу нашао у зиду и донио је у манастир. Дуга је 93 цм. а широка 49, на којој се налазе усјечене

двје птице, окренуте једна спрам друге, а обје држе кљунове у једној чаши. Остале плоче од познатијех досад само су развијем шарама навезене. По свој прилици садашња црквица грађена је, кад су овуда Млечићи били, т. ј. Свршетком XVII и у почетку XVIII вијека, па кад су их Турци у првој четврти XVIII вијека из овијех крајева протјерали, онда су ову цркву срушили. Код ње има и старијех гробница, а и сад је ту гробље православијех становника из села Завале.

До 1867. овдје су се копали и римокатолици, којијех има у Завали неколико кућа. Због тога они су до поменуте године држали, да је ова црквиштина њихова. Речене године покушају исти римокатолици себи начињати ову цркву, и тако се поведе оштра парница између православијех и римокатолика око ње. Напошљетку турски суд, пошто комисија све погледа, облик цркве, куд је окренута, као и по документима, које сам напријед споменуо, конштатује и изда хућум, да је црква православна. И тиме су од тада и ради копања мртваца са свијем римокатолици из ње искључени. На сваку страну около земљиште је све и данас својина манастира Завале.

Одмах код ње, са сјеверне стране, има још једна црквица (капела) помалешна, од које се још зидине виде за 2 метра висине. Премда многи држе, да је ово била кућица, без сумње је, да је црквица, јер има довољно доказа. О њој не знам ништа више, само да је била сведена.

Осим ове двје цркве има у селу Завали још једно мјесто, гдје су била црква, а ту се и сад неке породице из овог села копају. Зове се: Михоља-црква. Осим што има трагова, да је ту некакава зграда заиста била, свједочи и сам назив, да је и овдје била црква, но о њој ништа даље не знам казати.

Гласник Замалског музеја Сарајево, јул 1890.